

DOCUMENTA

MONISTROL DE MONTSERRAT

Any III N°9 Gener – Març, 2011

Editorial

Les complicacions quotidianes a la Regidoria de Cultura no sempre són fàcils d'afrontar. En ocasions, la il·lusió per començar projectes nous és veu truncada per les limitacions logístiques a les quals ens toca fer front, emperò, tot i les adversitats l'esperança no decau. En aquests mesos, hem vist acomplert una aspiració de Monistrol quan la Generalitat ha reconegut el ball del Bo-bó com a festa d'interès nacional. Des de la Regidoria ens afegim a les felicitacions a tots als monistrolencs atès que ha estat un objectiu que ha comportat un seriós esforç per part de l'Associació de Sant Sebastià. Esperem que en un termini breu, tots nosaltres podrem compartir les empreses que des de la regidoria estem treballant per poder-les gaudir conjuntament.

Igualment, volem celebrar de manera especial l'aparició del nou número de *DOCUMENTA MONISTROL DE MONTSERRAT*, amb el present iniciem el tercer any de vida.

Joan Miró
Regidor de Cultura

Notícies de l'Arxiu

Presentació de les Actes del Congrés d'Història sobre la Guerra del Francès

L'Ajuntament del Bruc ens ha fet arribar una invitació sobre el proper acte que celebraran el 25 de març d'enguany. Es tracta de la presentació del llibre de les actes del Congrés sobre la Guerra del Francès que van celebrar el proppassat 2008. L'hora de

començament està prevista a les 19,30 i l'emplaçament serà a la Sala del Museu de la Muntanya de Montserrat (al mateix Ajuntament). Després de la presentació tindrà lloc la conferència “El sometent de 1808” a càrrec de Joan-Xavier Quintana i Segalà.

Can Cavaller o el Marquès de Montsolís

La casa de Can Cavaller és coneguda, localment, com cal Marquès amb motiu d'haver estat propietat dels marquesos de Montsolís. Aquest títol va ser creat el 1853 per Isabel II i concedit a la viuda de Pere Nolasc Basa i Girona, mort al 1835 durant les bullangues a la capital catalana. En el transcurs del segle XIX va contraure matrimoni amb els Olzinella de Monistrol i d'aquesta manera van ampliar el patrimoni que ja tenien. Anys més tard, per les gestions del titular del marquesat, la documentació de la família es troba a l'Arxiu Nacional de Catalunya sota el nom Llinatge Pallejà.

Dos manuscrits menors sobre Monistrol

L'Arxiu de Monistrol recupera dos documents manuscrits de meitats del segle XIX, relatius a la família Clots i la gestió d'unes propietats. La ràpida actuació, facilitada des de la Regidoria de Cultura, ha permès adquirir aquestes dues peces documentals en unes condicions immillorables.

Fonts documentals

Seguint la línia oberta en els anteriors números de la revista, oferim un nou fragment de la història de Monistrol. L'escrit que reproduïm forma part d'un text més ampli, en el qual es descriu el paisatge de l'antic partit judicial del Vallès. L'autor és el doctor Antoni Bosch i Cardellach de la ciutat de Sabadell qui va viure entre el segle XVIII i XIX. Cal tenir en compte que aquest retrat data dels anys entre 1787 i 1804 i, a més del valor més evident que posseeix com a testimoni d'aquests anys, el fragment és també la mirada política concreta de l'autor sobre el seu entorn. En aquells anys, Monistrol era un poble de l'Antic Règim i el doctor Bosch, en escriure, el text va deixar implícita la visió que com a liberal i il·lustrat tenia dels usos i costums de l'època i del nostre poble.

BOSCH I CARDELLACH, Antoni (1968). *Idea del partido del Vallés donde está situada la villa de Sabadell que es la patria del Dr. Antoni Bosch*. Sabadell: Fundació Bosch i Cardellach (Quaderns de l'arxiu, XV) p. 8.

Baxando de Montserrate al pié de su montaña se enqüentra la villa de Monistrol que tendrá como unas 270 casas. En otro tiempo, á fuerza de su mal entendido comercio de arrendar las limosnas para la Virgen de Montserrate y otros santuarios y hospitales, que pedian divagando por toda España y otras provincias, se criaron sus vecinos unas gentes vagabundas y ociosas, inutiles para sí, y solo extremamente gravosas al Estado: como desde pocos años atrás ha cesado este vergonzoso tráfico, se ve aquella villa abismada a la mayor miseria, subsistiendo las mas de las mugeres y niños de la limosna que diariamente se reparte en Montserrate, gastando la mañana en la ida, y las tardes en la buelta de aquel monasterio; mientras que algunos de sus hombres se palican á la escasa agricultura, que permite lo quebrado de su suelo y la poca actividad y laboriosidad de sus habitantes. Sin embargo empiezan ahora á fomentarse en este pueblo algunas fábricas de paños, y podrían ventajosamente plantificarse otras de mucha utilidad por la proporción de ser la villa á las márgenes del caudaloso rio Llobregat.

Article

Els inicis de la industrialització tèxtil a Monistrol: el manuscrit de Zoile Gibert (1824)

Carlos

Pizarro Carrasco

La *Notícia de les antiguitats de la vila de Monistrol de Montserrat*¹, manuscrit redactat pel prevere monistolenc Zoile Gibert l'any 1824, té un valor excepcional per conèixer la història del nostre poble i s'insereix dins un context marcat per la dominació

¹ L'arxiu històric de Monistrol conserva una fotocòpia del document original i l'ha transcrit i publicat, amb algunes observacions sobre les característiques del text, al número 4 de la revista *Documenta* (Octubre-Desembre 2009), p. 9-40. Les referències a l'obra contingudes en el present article procedeixen d'aquesta transcripció.

senyorial del monestir (amb el parèntesi de la desamortització durant el Trienni Liberal) i els primer indicis de la revolució industrial a Catalunya.

Aquest treball historiogràfic, escrit en català, denuncia la manca d'interès que hi havia per la història de la vila i pretén difondre'n alguns episodis a les generacions futures. De manera un tant desordenada i no sempre amb la precisió cronològica desitjable, l'autor exposa i reflexiona sobre una sèrie de temes del passat de Monistrol i mostra una visió molt crítica amb el monestir de Montserrat. Les referències al seu temps són habituals i el passat immediat que ha viscut en primera persona, sobretot pel que fa als assumptes parroquials, ocupa una posició preeminent dins el text i l'omple d'elements autobiogràfics que subratllen la seva importància com a document històric. Els fets que descriu procedeixen de fonts orals i escrites, així com de la seva pròpia experiència personal: *“Tot lo referit he escrit, perquè part ho he ohit referir als vells de esta vila; part ho he llegit en escripturas antiguas; y finalmente part porque ho he vist ab mos propis ulls (...).”*²

Alguns dels fragments del manuscrit de Gibert han estat transcrits i/o estudiats per la historiografia monistrolenca recent: els fets protagonitzats pel voluntari austriacista Xancó Janer durant la Guerra de Successió, els orígens històrics de diversos elements del patrimoni arquitectònic (la Bestorre, l'església de Sant Pere i Sant Antolí) i els litigis eclesiàstics entre Montserrat i la parròquia de Monistrol.³ No obstant això, encara queden altres àmbits temàtics de la *Notícia* per explorar, com ara l'evolució del terme municipal, el domini territorial i jurisdiccional del monestir i l'activitat econòmica de la vila (principalment, la recaptació d'almoines per al santuari, i la indústria). L'objectiu d'aquest article és analitzar i contextualitzar les aportacions del

² *Documenta*, núm. 4, p. 39.

³ REDÓ, Salvador: “Un manuscrit inèdit de Zoile Gibert sobre la guerra de successió i els voluntaris monistrolencs”, *Un any de vida monistrolenca-1989* (Monistrol de M., Associació Art i Esplai), p. 28-35; ____: “Tres documents inèdits de Zoile Gibert: Situació de l'església vella, notícia sobre la capella de Sant Antolí, i notícies sobre dues torres de guaita, la Bestorre i la de Sant Antolí”, *Un any de vida monistrolenca 1990*, p. 35-38; ____: “Notes sobre el litigi per determinar la competència de Montserrat sobre la comunitat de preveres i la parròquia de Monistrol”, *Un any de vida monistrolenca-1993*, p. 48-56; BATLLE, Josep i BALANÀ, Pere: “Musulmans al cor de la pre-Catalunya (sobre els orígens de Monistrol de Montserrat)”, dins *Dovella. Revista cultural de la Catalunya Central*, núm. 76 (2002), p. 26-28.

text sobre la indústria monistrolenca, parant especial atenció a l'incipient procés de modernització del sector tèxtil llaner durant el Trienni Liberal (1820-1823).⁴

L'autor del manuscrit és encara un gran desconegut per la historiografia i per això ens hem de remetre a unes fonts documentals disperses i incompletes, i sobretot a les referències personals de l'obra. Procedent d'una família benestant, Zoile Gibert era fill dels monistrolencs Francesc Gibert i Pons, i Eulàlia de Campo.⁵ Devia ser ja prevere i beneficiat de la parròquia de Sant Pere quan, a finals de la dècada de 1780, va començar a treballar amb el bisbe de Vic, Francesc de Veyan i Mola, en la recerca de testimonis escrits per resoldre els plets eclesiàstics que els enfrontaven amb el monestir: la pretensió d'una jurisdicció espiritual "nullius" –independent de cap bisbat- sobre les parròquies de Sant Pere de Monistrol, Santa Cecília i Marganell, i la reforma organitzativa de la rectoria monistrolenca; aquesta investigació històrica va portar-la a terme als protocols notariais de la vila que custodiava la família Gibert, a l'arxiu parroquial i a l'arxiu montserratí de la Casa de la Sala -el Palau Prioral-. Va presenciar els esdeveniments de la Guerra del Francès i se li atribueix una crònica titulada *Breu notícia de tot lo ocorregut en Espanya, especialment en esta vila y demás pobles vehins desde lo Abril de 1808 fins al juny de 1814*.⁶ Finalment, el conflicte eclesiàstic esmentat es va arrossegar tant en el temps que l'agost de 1824, en una edat prou avançada, escrivia a la *Notícia* : "Pero no desconfio en Deu, que si me dona vida, y puch veurer lo nou Bisbe de Vich (...) li farè present tot lo passat, y lo estat en que està la cosa".⁷

⁴ Un punt de partida imprescindible és l'estudi de QUINTANA, Joan –Xavier: "La indústria a Monistrol de Montserrat: una aproximació", dins *Dovella. Revista cultural de la Catalunya Central*, núm. 102 (2009), p. 24-28.

⁵ *Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA)*, Notariais, Manresa, Francesc Vallés Amat (notari de Monistrol), 1820-27, obertura del testament de Felip Gibert –germà de l'autor-, 11 maig 1821, fol. 17v. Els registres parroquials que es conserven a Monistrol no comencen fins 1846 i segurament caldria omplir aquest buit documental a l'Arxiu Episcopal de Vic; pel que fa als protocols dels notaris monistrolencs, no s'ha trobat res del segle XVIII i la primera meitat del s. XIX està a l'ACA, vegeu més informació a *Documenta*, núm. 3 (juliol-setembre 2009), p. 6.

⁶ CRUSELLAS, Francesc: *Nueva Historia del Santuario y Monasterio de Nuestra Senora de Montserrat*. Barcelona, Tipografia Católica, 1896, vegeu apèndixs 10-13.

⁷ *Documenta*, núm. 4, pàg. 11. És molt probable que Zoile Gibert morís o deixés de ser beneficiat entre 1824 i 1828, ja que no apareix en una relació dels preveres beneficiats de la parròquia de 26 de febrer de 1828, vegeu: *ACA*, Notariais, Manresa, Oleguer Llorens Roca (notari de Monistrol), 1827-29, f. 21v. Un estudi profund sobre els litigis eclesiàstics esmentats requeriria la visita a l'Arxiu Episcopal de Vic i la consulta a l'Arxiu de l'Abadia de Montserrat (AAM) d'una recopilació de documents antics del monestir poc coneguda, vegeu: BRAGADO, Agustín (ed.): *Elenco cronológico, topográfico... desde el año 874 hasta el de 1826*, f. 135-147.

Els antecedents: la indústria tradicional de la llana

Abans de començar a parlar de l'activitat industrial cal fer esment al fenomen de les aplegues, veritable assot per l'economia productiva de Monistrol. Gràcies a un antic privilegi que gaudia la vila, els seus habitants recaptaven per tota la península l'almoïna destinada al monestir i es quedaven un percentatge. L'any 1787 el funcionari i viatger Francisco de Zamora descrivia aquesta pràctica, que era habitual malgrat que hi havia una llei que la prohibia.⁸ Entre 1798 i 1804 un altre testimoni, Antonio Bosch i Cardellach, assegurava que aquest negoci s'havia extingit però denunciava les seves repercussions, ja que els monistolencs s'havien tornat "*unas gentes vagabundas y ociosas, inútiles para sí*" que havien de captar ara per la seva pròpia subsistència i que treballaven en una agricultura escassa, tot i que constatava les possibilitats de la indústria llanera.⁹ La *Notícia* de Zoile Gibert de 1824 incorpora nombroses referències sobre les aplegues i torna a insistir en les conseqüències negatives d'un problema que en la seva opinió havia introduït el monestir –en un passat incert i imprecís- per acabar amb la prosperitat de la vila, i que encara no havia aconseguit aturar la legislació:¹⁰

"(...) fent eix ofici de Aplegador may mes volen treballar. Lo Govern ha conegut ser pernicios eix ofici, que ja los anomena Questadors y vagos, ha donat varias providencias en diferents temps per privarlos, pero sempre han tornat ab lo mateix, porque es vida alguesana, y descansada, y a tots agrada. (...) De est ofici ha previngut la decadencia en esta vila de Monistrol, que aixi com antes las arts, fabricas, y treball los feia prosperar en tot (...)"

La indústria és l'activitat productiva que adquireix major protagonisme a l'obra, la qual reflecteix també la implicació dels Gibert. Eren propietaris d'un trull d'oli, i posseïen també una premsa d'oli i vi. L'avi de l'autor, en Francesc Gibert, una persona

⁸ ZAMORA, Francisco: *Diario de los Viajes hechos en Cataluña* (a cura de Ramon Boixareu). Barcelona, Curial, 1973. p. 50.

⁹ BOSCH i CARDELLACH, Antoni: *Idea del partido del Vallés*. Sabadell, Fundació Bosch i Cardellach, 1968, p. 8 (citat per QUINTANA, Joan-Xavier, *op. cit.*, p. 25).

¹⁰ *Documenta*, núm. 4, p. 21-26. El problema és la indeterminació cronològica amb què ens descriu aquest suposat passat pròsper: hi ha moments que sembla que es refereixi a la Baixa Edat Mitjana, quan va ser construït el pont i abans que s'introduïssin les aplegues, i d'altres que parli del segle XVIII, en ple creixement de l'activitat dels paraires.

adinerada, havia comprat en nom del gremi de paraires un tint, perol i rentador de llana a l'avui desapareguda Font dels Paraires –al torrent, una mica per sota de la Font Gran-; a més, hem comprovat que un germà d'en Zoile Gibert, Felip Gibert i Campo, mort només tres anys abans de la redacció del manuscrit, va treballar com a paraire.¹¹ Altres oficis són esmentats a la *Notícia*, com ara els picapedrers, mestres de casa, fusters, adobers, la indústria del lli i el cànem, els pous de glaç, etc., però cal destacar l'absència absoluta de la producció cotonera i, per contra, l'abundància de detalls sobre la indústria llanera.

La manufactura tradicional de la llana era un indústria dispersa en què els paraires -que en alguns casos només es dedicaven a les feines prèvies a la filatura-, treballaven o dirigien la majoria d'operacions de transformació de la matèria primera: compraven la llana en brut, la preparaven (rentat, tintura en floca i cardatge, principalment), la distribuïen després entre les filadores domèstiques, lliuraven el fil a domicili als teixidors, controlaven l'acabat i aprest de la tela (batanat, perxat, abaixament, tintura, estricat, premsat) i, finalment, coordinaven la seva comercialització. Aquesta indústria rural, que permetia complementar l'economia camperola a moltes poblacions de la Catalunya central, va viure un fort període d'expansió durant la segona meitat del segle XVIII.

Les primeres notícies sobre la confraria de paraires de Monistrol daten del segle XVI. Al segle XVII trobem documentada una font dels paraires en el curs del torrent de les Guilleumes. El capbreu de 1723 comptabilitzava els següents oficis que es dedicaven a la llana: 17 paraires, 4 teixidors i 2 retorcedors. A partir de mitjans del segle XVIII es va produir una certa expansió de la producció llanera, que el 1758 disposava de 18 telers; cap al 1780 va entrar en competència amb el cotó gràcies a la demanda de les fàbriques d'indianes de Barcelona. El daltabaix de la Guerra del Francès va comportar l'empobriment econòmic de la vila i l'activitat dels paraires va entrar en decadència.¹²

¹¹ *Documenta*, núm. 4, p. 18. El testament del germà, de 29-12-1820, nomena hereu a Francesc Gibert i Rovira, vegeu nota 5.

¹² COBOS, Josep Maria, *Pagesos, paraires i teixidors al Llobregat montserratí. 1550-1850*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006, p. 63, 251; QUINTANA, J.X.: *op. cit.*, p. 25; *Inventari del Patrimoni Cultural de Monistrol de Montserrat (Memòria Tècnica)*, p. 15. Diputació de Barcelona-

Les referències del nostre text ens han permès localitzar algunes de les instal·lacions que havia tingut la indústria tèxtil llanera a Monistrol. En primer lloc, hi havia l'àrea de la Font Gran i el torrent de la Canaleta, on ja hem vist que els paraires disposaven d'una font per rentar la llana, i on s'ubicaven els estricadors gremials –al costat del camp de la Llavaneria-¹³, els quals permetien estirar el teixit i tornar-li les seves dimensions originals després d'haver estat batanat; al nucli de la vila, es repartien una sèrie de tints particulars que pertanyien als paraires, i almenys un d'ells tenia també teler. La *Notícia* descriu alguns trets de l'activitat dels paraires de Monistrol:¹⁴

“(...) eix Gremi es antiquíssim, pues encara que tinguesen los tins [tints], y fabricas separadas, formavan Gremi, se unian per sas resolucions, empresas de Bestuaris, estricadors, y otras cosas que ocurrian. Compravan las llanas en los Pobles de la Montanya de Catalunya, com son Vall de Capdella, Pellàs [Pallars]. De los Panyos que fabricaban, los mes eran per las Tropas del Rey, tambe per Botiguers, que estos eran de diferents colors.”

A l'altra banda del riu Llobregat estava situat el Molí Batan, que existia des de 1586 i era propietat de l'abat de Montserrat, senyor territorial i jurisdiccional de Monistrol; malgrat això, sovint era arrendat a algun paraire (com va succeir el 1807, per 4 anys, al monistrolenc Cristòbal Cascante). Allà es realitzava el batanat dels teixits de llana gràcies a l'energia hidràulica del riu, la qual feia moure quatre nocs –jocs de dues maces- que colpejaven la peça de roba acabada de teixir de manera intermitent per conferir-li consistència i gruix; les instal·lacions d'aquest molí draper es complementaven amb la fabricació de sabó, atès que aquesta fase del procés tèxtil requeria una solució sabonosa per desgreixar el teixit i enfortir-lo. Al costat hi havia un molí fariner, construït el 1564, que juntament amb el Molí de la Canaleta –situat en el

Ajuntament de Monistrol de Montserrat, 2009. [publicació web]; FERRER, Llorenç: *Els orígens de la industrialització a la Catalunya Central*. Barcelona, Rafael Dalmau editors, 1986, p. 55; OKUNO, Yoshitomo: “Entre la llana i el cotó. Una nota sobre l'extensió de la indústria del cotó als pobles de Catalunya al darrer quart del segle XVIII”, a *Recerques*, núm. 38, Barcelona, 1999, p. 52, 58, 59, 64.

¹³ ACA, Notarials, LLO-378, *Capbreu de la vila i terme de Monistrol* (1723), f. 133.

¹⁴ *Documenta*, núm. 4, p. 17-18. Desconeixem on ha anat a parar la documentació històrica del gremi, que no es dissolgué fins 1884, vegeu: SOLDEVILA, Llorenç: “Notes sobre la història del segle XIX”, a *Un any de vida monistrolenca: 1985*. Associació Cultural Art i Esplai, 1986, p. 60.

curs del torrent- conformaven un monopoli senyorial del monestir ben estratègic, la mòlta de gra.¹⁵

El text de la *Notícia* ens confirma algunes de les característiques tècniques del conjunt dels batans i molí fariner, que tenia una resclosa al riu, un canal i un hort proper, i un establiment per produir sabó; a més, l'aigua de la sèquia alimentava també una foneria de coure i s'havia destinat històricament a altres usos industrials, entre els quals un molí polvorer.¹⁶ Sembla ser que el monestir no cuidava gaire aquestes instal·lacions industrials i que aviat els fabricants de draps de la potent indústria terrassenca, que no disposava de recursos hidràulics suficients, es van interessar per utilitzar la força motriu del molí draper de Monistrol: en algun moment anterior a les desamortitzacions del Trienni Liberal, segons en Zoile Gibert, dos paraires de Terrassa, entre ells Salvador Vinyals i Galí, van acordar amb les autoritats de Montserrat que rehabilitarien i ampliarien l'edifici dels batans a canvi de pagar la meitat del seu arrendament:¹⁷

“Los Batans, ò Nochs estaban destruhits: lo Monestir no cuidaba de fer compondrer res, sino portasen lo arrendament, y aixi mateix la resclosa estava destruida, que quasi no anaba aigua à la Acequia. Com vingueren alguns anys de sequedat, y los Parayres de Tarrassa no podian batanar los Panyos, tractaren ab lo Monestir de Montserrat, que ells farian compondrer la casa y Nochs per batanar los Panyos, y que del que lo Monestir treia de arrendament, ells ne pagarian la meitat, y la altra meitat seria en desquiti de lo que gastarian en las obras. Quedaren acordats, feren la casa dels Batans dos vegades mes gran del que era, feren los quatre Nochs, que se deia que havian gastat en las obras mes de nou mil lliures: y habian fet lo contracte lo senyor Joan Suris y Salvador Vinyal, tots de Tarrassa.”

¹⁵ COBOS, J.M.: *op. cit.*, p. 268 (cita ASFLL N-E-7, notari Ventura Gaspar Miró, any 1807, p. 3). Tenim constància documental d'arrendaments anteriors els anys 1778 i 1787, vegeu: BRAGADO, A., *op. cit.*, f. 147 i 231. Seria provable trobar contractes d'arrendament dels establiments industrials montserratins a la documentació notarial d'Esparreguera i el districte de Sant Feliu de Llobregat.

¹⁶ *Documenta*, núm. 4, p. 26, 31-32. Hem trobat una farga d'aram a Monistrol a l'interrogatori que fa la Junta d'Aranzels el 1826 sobre martinets de coure, vegeu: *Biblioteca de Catalunya (BC)*, Junta de Comerç, lligall LV, caixa 75, núm. 3, f. 57-59. Pel que fa al molí polvorer, l'any 1693 el monestir va concedir unes terres en emfiteusi a dos paraires locals per construir-ne un que havia d'aprofitar les aigües del Llobregat, vegeu: *AAM*, A, III, a, 10/105. *Qüestió sobre les regalies de les aigües de Monistrol i Esparreguera*, (1831-1834), plec A, f. 14v-15. El capbreu de 1723 torna a esmentar un molí de pólvora, vegeu: *Inventari del Patrimoni Cultural de Monistrol de Montserrat*, *op. cit.*, p. 18.

¹⁷ *Documenta*, núm. 4, p. 32. L'altre personatge devia ser en realitat Joan Bautista Galí i Suris, que va ser soci de Salvador Vinyals a la companyia Galí i Vinyals, i amb qui va viatjar a França el 1814 per conèixer la nova maquinària tèxtil, vegeu: BENAUL, Josep Maria: “Cambio tecnológico y estructura industrial. Los inicios del sistema de fábrica en la industria pañera catalana 1815-1835”, dins *Revista de Historia Económica*, Any XIII, Primavera-Estiu 1995, núm. 2, p. 203.

La industrialització del molí batan durant el Trienni Liberal

La situació de la indústria a Catalunya després de la Guerra del Francès s'havia vist molt afectada per la crisi econòmica internacional, la progressiva desaparició del mercat colonial i la inestabilitat del govern absolutista de Ferran VII.¹⁸ Tot i així, en el primer terç del segle XIX, especialment a partir de 1815, la draperia catalana va iniciar el seu canvi tecnològic, mecanitzant la preparació de la llana, la filatura i l'acabat, cosa que va comportar l'augment de la productivitat i la concentració d'aquestes tasques dins les fàbriques –els telers, en canvi, seguien essent domèstics-; a diferència dels centres productors de draps de qualitats baixes i mitjanes de la Catalunya central (Camprodon, Esparreguera, Olesa, Monistrol...), van ser els fabricants d'Igualada, Sabadell i Terrassa, que havien evitat o trencat l'organització gremial durant el segle anterior i estaven al corrent de les innovacions de l'estranger, els que van aconseguir desenvolupar una indústria moderna.¹⁹

Durant el Trienni Constitucional (1820-1823), malgrat els entrebancs d'una situació política conflictiva, l'activitat manufacturera va conèixer un cert creixement i va augmentar considerablement el nombre de fàbriques.²⁰ Una de les mesures més importants del nou règim liberal va ser la desamortització dels béns del clergat regular, que va permetre l'existència de l'abadia de Montserrat però va privar-la dels béns i drets senyorials. Llorenç Soldevila ens informa que l'estiu de 1821 es va anunciar la subhasta d'un lot de propietats que tenia el monestir a Monistrol, adquirides el 6 de novembre de 1821 per Salvador Vinyals i Galí, fabricant de draps de Terrassa: “1º La casa fàbrica de Batanes con su javoneria y oficinas; 2º un huerto o campo llamado la Plana del molí y dels Batans (...) y 3º el Molino harinero llamado Molí prop los Batans con otro casal a él continguo para habitación del molinero ”.²¹

Ja hem vist que Salvador Vinyals i Galí havia estat arrendatari dels batans quan pertanyien al santuari i que els havia reconstruït i ampliat; a més, als vincles econòmics

¹⁸ VICENS VIVES, Jaume; LLORENS, Montserrat: *Industrials i polítics (segle XIX)*. Barcelona, Ed. El Observador, 1991, p. 42.

¹⁹ BENAUL, J.M.: *op. cit.*, p. 199-226; ____: “Los orígenes de la empresa textil lanera en Sabadell y Terrassa en el siglo XVIII”, dins *Revista de Historia Industrial*, núm. 1 (1992), p. 41.

²⁰ VICENS VIVES, J.; LLORENS, M.: *op.cit.*, p. 42-43.

²¹ SOLDEVILA, Ll., *op. cit.*, p. 54-56.

hem d'afegir la relació que tenia la seva família amb la comunitat benedictina, ja que el seu germà Josep era monjo des de 1791, mestre de capella de l'Escolania i organista. Segons en Zoile Gibert, en el moment que es va convertir en el nou propietari l'industrial terrassenc va posar en marxa un procés de mecanització i de concentració de les fases de la filatura i el cardat de la llana dins el conjunt fabril del Molí Batan de Monistrol: hi va posar màquines de fusta de filar i cardar que sembla que havien de ser mogudes per l'aigua, per la qual cosa va haver d'augmentar l'espai disponible per encabir-les i va desplaçar la producció de farina a un molí que construï una mica més avall.²²

“Vingué posteriorment la extinció dels Monacals, y la venda de sos Bens: se vengué la fàbrica dels Nochs, y molí fariner, lo que comprà lo referit senyor Salvador Vinyals, y luego feu venir mestres de casa, y fusters, los un compongueren la resclosa, y casa del moli fariner; y los altres treballaren las maquinas, que la agua debia fer anar. Tragueren las molas del moli, y posaren un rodar, y en est hi havia un arbre que pujava fins al primer pis en lo qual havian posat las maquinas de cardar llana, y en la casa de mes endtras las maquinas de filar, anaban continuant la obra per posar mes maquinas de cardar, y filar y anaban fent mes pisos per tenir mes llochs, y maquinas. Feren obrar un moli fariner ab lloch per tres molas, sols ni ha dos,(...) y lo moli lo construhiren mes aball de ahont eixia la agua del moli que feren maquinas.”

És molt possible que en realitat la força motriu d'aquestes màquines llaneres fos mixta – potser hidràulica en el cas dels artefactes de cardar-, ja que segons Josep Maria Benaül Berenguer les primeres màquines de filar llana a Catalunya durant la dècada de 1820 havien de ser necessàriament *jennies* de grans dimensions, que eren accionades a mà i que si es van instal·lar a fàbriques i molins va ser per la seva grandària, el seu cost i per facilitar als fabricants el control de la producció.²³

La confusió política del Trienni Liberal i la misèria camperola van ser aprofitades ben aviat pels reialistes, contraris a les desamortitzacions de béns eclesiàstics. Després d'alguns intents aïllats, l'abril de 1822 la insurrecció va esclatar amb força a gran part del Principat i a finals de maig van atacar Monistrol; podria ser a conseqüència d'aquests fets quan, d'acord amb l'autor de la *Notícia*, es van haver

²² *Documenta*, núm. 4, p. 32-33. Atesa la procedència de Salvador Vinyals, es podria trobar més informació sobre el molí batan durant aquest període als arxius notariaus de Terrassa.

²³ BENAUL, J.M.: “Cambio tecnológico...”, *op. cit.*, p. 204-205, 217.

d'aturar las obres de reconversió dels batans. Aquell estiu tenim força ben documentada l'activitat dels guerrillers reialistes a l'àrea de Montserrat, ja que a principis d'agost el capitost Tomàs Costa, anomenat "Misses", que es trobava al poble amb una partida de 2000 homes, va anar al molí batan i se'n van endur al seu quarter general de Ripoll més de 80 draps de llana que havien portat a batanar els fabricants de Terrassa, i que probablement servirien ara per vestir la seva tropa.²⁴

“Ja temps atrás, havia vingut altre comandant que se deia Missas, que segons veus havia fugit de desterro, est tambe anà als Batans, y com lo any era esteril de agua, hi havia mols panyos de diferents paraires, que per la esterilitat los havia portat à batanar, y sen portà buitantam y tantas pessas de panyos [de] diferents colors, y alguns sens batanar tambe sels ne portà dient los faria batanar en Ripoll.”

Precisament, durant els mesos de juliol i agost de 1822 sis membres de la comunitat montserratina serien arrestats per la seva presumpta col·laboració amb el Misses; aquesta situació va provocar un progressiu abandonament del monestir.²⁵

Zoile Gibert, que es manifesta molt crític amb els aixecaments absolutistes, finalitza el seu relat sobre la fàbrica del molí batan amb un episodi històric que no hem pogut verificar ni situar cronològicament amb exactitud, però que com a mínim devia interrompre aquest procés d'industrialització. Després dels fets anteriors i abans de la fi de Trienni Liberal, el guerriller reialista Agustí Saperes el "Caragol", davant la negativa de Salvador Vinyals de pagar-li un rescat, va incendiar les instal·lacions tèxtils i va deixar el complex sense la nova maquinària; aviat es van poder reparar els batans.²⁶

“(...) un comendant dels revolucionaris, que se deia Caragol, ò lo entenia per tal, que del nom se pot inferir quin home seria, feu posar foch en los Batans, y tambe en las maquinas, se cremaren sostres y teulades, y todas las maquinas, y tambe un Noch, que no ha pogut servir, los altres com luego hi feren anar la agua, quedaren bastant destruhits, pero se pogueren compondre, hi ha pogut servir per batanar. (...) Se compta lo dany que ha causat la crema de Nochs, maquinas, y edificis à 30 mil lliuras (...).”

²⁴ Documenta, núm. 4, p. 33. Vegeu també MARQUET i ROCA, Josep: *Memorias para la historia de la última guerra civil de España*. Barcelona, imprenta el Brusí, 1826, vol. I, p. 172. Més recentment, FRONTERA, Genís; VALLS, Joan: *Mansuet, el guerriller de Montserrat*. Sant Vicenç de Castellet, Farell editors, 2008, p. 40 i 42.

²⁵ ALBAREDA, A.: *Història de Montserrat*. Barcelona, PAM (col·lecció Club de Butxaca), 1ª reimpressió 1997, p. 99.

²⁶ Documenta, núm. 4, pàg. 33.

En aquest sentit, tenim coneixement que el 5 d'octubre de 1822 uns cent cinquanta reialistes tenien la vila en el seu poder. De la mateix manera, a finals de gener de 1823 la partida de Caragol, que solia actuar a la zona de Montserrat, va saquejar i cremar diverses cases a Vacarisses -ben a prop del molí batan-, i els capitosts Caragol i Generetes van fer una incursió a Olesa però no fan poder fer el mateix amb el nucli urbà de Monistrol, on s'havien fet forts el regiment de Múrcia i altres forces lleials al govern liberal.²⁷

L'abril de 1823 les tropes dels Cent Mil Fills de Sant Lluís penetren a Catalunya. El nou règim absolutista estableix el Reial decret d'1-10-1823, mitjançant el qual s'anul·len tots els actes de govern del Trienni Liberal, motiu pel qual es retornen els béns monacals desamortitzats al clergat regular, sense indemnitzar els compradors privats; així doncs, el molí batan va a parar novament al monestir i per això Zoile Gibert l'inclou entre les finques que posseeix Montserrat.²⁸ Ara bé, no sembla que Salvador Vinyals i Galí perdés la seva posició econòmica ni la seva vinculació amb el santuari i amb la indústria a Monistrol, ja que el 1826 apareixeria amb Josep Sanpere com a major contribuent de la vila en el subsidi de comerç, “*por el arriendo de los Batanes*”;²⁹ a més, d'aquesta manera es confirmaria la continuïtat de l'activitat del molí draper malgrat el darrer incendi.

Però, quin és l'estat de la indústria tèxtil a Catalunya i a Monistrol en el moment que Zoile Gibert escriu la *Notícia*? Durant el període 1823-1827 la intervenció militar estrangera, el contraban i la inundació del mercat espanyol de gèneres i teixits estrangers van suposar el tancament de moltes fàbriques.³⁰ La *Relación de los pueblos de que consta el Principado de Cataluña* (1824) de l'intendent Vicente Frígola denuncia aquesta situació però valora positivament el paper dels fabricants de draps de Terrassa i la companyia de Pau Miralda de Manresa en la introducció de maquinària i nou mètodes per a la fabricació de draps fins; pel que fa a Monistrol, assenyalava la producció de

²⁷ FRONTERA, G; VALLS, J.: *op. cit.*, p. 42, 47-50.

²⁸ SOLDEVILA, Ll., *op. cit.*, p. 54. *Documenta*, núm. 4, p. 31.

²⁹ *Arxiu Comarcal del Bages (ACB)*, Fons de l'Ajuntament Monistrol de Montserrat, Llibre de resolucions, 1826-28, s.f.

³⁰ VICENS VIVES, J., *op. cit.*, p. 43.

“paños ordinarios y bayetas” com a principal ram industrial, el que demostra la preponderància de la producció llanera de mitjana i baixa qualitat.³¹ Les referències al present en el document de Gibert reflecteixen que l’activitat local l’any 1824 és minsas, segons l’autor, a causa de la passivitat del monestir: “*Podia reflexionar lo Monestir que ab la abundacio de agua que hi ha se podian construir muchas fabricas (...)*”, i perquè molts monistolencs prefereixen viure d’una part de les almoines que recapten per al santuari; pel que fa a la infraestructura tèxtil, només esmenta un tint al nucli antic de la vila i el batan.³²

Epileg

Malgrat la inestabilitat política i els problemes econòmics inicials l’activitat tèxtil continua a Monistrol després del document de Gibert, però desconeixem el seu grau de desenvolupament tècnic i de concentració i on estava ubicada exactament; en qualsevol cas, intuïm que les úniques instal·lacions fabrils grans havien d’estar a la ribera del Llobregat, probablement arrendades pel monestir (o potser sotsarrendades per Salvador Vinyals, si era encara arrendatari) en el complex del molí batan. Segons un interrogatori de la Junta de Comerç de 1828 sobre la producció drapera a les diferents poblacions catalanes, la fàbrica principal a Monistrol era la de Josep Anton, que produïa 112 peces anuals, i hi havia una altra, la de Salvador Moll i Isidre Patris, que en feia 41, mentre que Simeon Portas i Salvi Boada, paraires, “*trabajan particularmente en su casa*” i cap dels dos superava les 20 peces cada any;³³ això no significaria, en el cas de les fàbriques, que s’hi portés a terme tot el procés de producció, ja que durant el primer terç del segle XIX hem vist que l’operació de teixir la llana encara era predominantment domèstica.

³¹ *Relación de los pueblos de que consta el Principado de Cataluña... mandada formar por el señor intendente general de este ejército y principado, Vicente de Frigola..* Barcelona, Imprenta de la viuda e hijos de Antonio Brusi, 1824, s.p.

³² *Documenta*, núm. 4, p. 18, 26-27, 32, 33.

³³ *BC*, Junta de Comerç, lligall LXIII, núm. 30 (1826-29), f. 88 i 90. La resposta de l’Ajuntament de Monistrol és de 2-2-1828. Precisament trobem a Salvador Moll, l’any 1830, en uns comptes de la fusteria del poble per unes reparacions efectuades al molí batan, vegeu QUINTANA, J.X., *op. cit.*, p. 27.

L'estiu de 1835 es produeix l'exclaustració de la comunitat montserratina i es comença a articular l'abolició definitiva del seu règim senyorial sobre Monistrol. Els drets sobre les aigües del poble, abans sota jurisdicció del monestir, passen a l'Estat; s'hauria de comprovar fins a quin punt aquest canvi de titularitat va facilitar en els propers anys l'expansió de l'activitat industrial impulsada per la força del Llobregat.³⁴ Així mateix, es retornen als propietaris anteriors els béns monacals anteriorment desamortitzats que havia recuperat el clergat regular amb la restauració de l'absolutisme el 1823; per aquesta raó, Salvador Vinyals i Galí recobra els terrenys del molí batan i molí fariner.³⁵

Finalment, el 15 de novembre de 1835 la partida carlina de Benet Tristany saqueja el poble i destrueix els tallers i fàbriques, segons un memorial adreçat a les Corts pels membres del consistori que ens dóna una idea bastant acurada de l'estat de la indústria monistrolenca en aquells moments, i on podem constatar la presència de l'activitat tèxtil cotonera:³⁶

“(...) Fueron pavalo de las llamas una Fabrica de alumbre [“alambre”], otra de hilados de lana con tres sostenimientos que trabajava de dia y de noche. Desaparecieron los talleres de seis Fabricantes de paños y otros que se dedicaban en los Teixidos de algodón y varios artefactos, en los que se ocupaban el mayor numero de sus moradores (...)”

L'anàlisi de les aportacions de la *Notícia sobre les antiguitats de la vila de Monistrol* a la història de la indústria tèxtil de la vila ens ha permès ser conscients de la seva utilitat com a font documental i, a la vegada, de les seves limitacions. Sovint ha estat necessari contrastar la informació relativa al procés d'industrialització de la producció llanera durant el Trienni Liberal (1820-23) amb la bibliografia, atès que el testimoni escrits conservats sobre Monistrol són escassos, fins al punt que el manuscrit de Zoile Gibert ha estat en algunes ocasions l'única font primària que ens ha ajudat a

³⁴ GALOBART, Josep: *La Font Gran de Monistrol de Montserrat*. Argentona, L'Aixernador edicions, 1994, p. 104.

³⁵ *Arxiu Històric de Protocols de Barcelona*, notari Manuel Clavillart, *Protocol de venda de béns nacionals*, vol. IV, 16 desembre 1845, f. 415 i següents. Els hereus de Salvador Vinyals van trigar deu anys en rebre escriptura notarial.

³⁶ *ACB, Fons de l'Ajuntament de Monistrol de Montserrat*, Memorial adreçat a les Corts, 4 desembre 1837, f. 1. Agraieixo la informació a Joan-Xavier Quintana, arxiver de Monistrol.

conèixer l'abast del canvi tecnològic i organitzatiu experimentat pel molí batan. De fet, els llibres d'acords i resolucions municipals que ens han arribat no cobreixen aquests anys de convulsions polítiques, ni es coneix documentació generada pel gremi de paraires i no sembla, després d'una primera exploració, que els protocols dels notaris monistrolencs custodiats per l'Arxiu de la Corona d'Aragó continguin informació sobre les propietats de Salvador Vinyals i Galí; tot i així, no descartem que una visita als arxius notariais de Terrassa, lloc de procedència de l'esmentat industrial i on continuava la seva trajectòria empresarial, omplís aquest buit documental en futures investigacions. De la mateixa manera, seria interessant consultar les escriptures del districte de Sant Feliu de Llobregat per aprofundir en l'estudi de les instal·lacions industrials monistrolenques en les etapes de dominació senyorial del monestir, a través per exemple dels seus contractes d'arrendament, ja que sembla que eren els notaris d'Esparreguera els que escripturaven gran part dels actes jurídics de l'abadia. Tampoc seria possible una investigació que es centrés en la figura de Zoile Gibert i en els conflictes de la parròquia de Monistrol amb la comunitat montserratina sense abordar els documents que hi ha a l'Arxiu Episcopal de Vic sobre la vila, que estava sota la seva jurisdicció espiritual.

Finalment, cal plantejar-se si l'experiència pionera iniciada al molí batan gràcies a la desamortització de les propietats monacals el 1821 va reeixir i, per tant, va arribar a posar-se en funcionament la fàbrica de filats de llana, abans que es produís l'incendi provocat pels guerrillers reialistes; a més, s'hauria de comprovar quan va ser reconstruïda i si va seguir en actiu fins al 1835, moment en què constatem l'existència d'un establiment d'aquestes característiques al poble. Tanmateix, no hi ha cap dubte que estem davant de la primera referència documental coneguda de la industrialització tèxtil a Monistrol, molt abans que els senyors Roca i Llubí compressin el complex del molí batan l'any 1856 i establissin la primera indústria moderna a la vila.